

Arkeologiska undersökningar

Upplandsmuseet utför olika slag av arkeologiska undersökningar som förstudier, utredningar, för- och slutundersökningar. Tillsammans med byggnadsantikvarier och kulturgeograf utför vi också byggnadshistoriska inventeringar och undersökningar, bedömningar av kulturhistoriska miljöer och miljökonsekvensbeskrivningar.

Arkeologiska undersökningar är reglerade genom lagstiftning. För att få utföra en arkeologisk undersökning krävs tillstånd. Tillstånden utfärdas i beslut av ansvarig myndighet. Det finns flera myndigheter som på olika nivå ansvarar för och har tillsyn över fornlämningar och fynd. Det innebär att det finns en mängd regler och tillstånd.

Miljökonsekvensbeskrivningar

Kulturmiljön i vid betydelse täcker spåren av alla olika former av mänsklig aktivitet i den byggda miljön och i landskapet. Av tradition har framförallt enskilda objekt som fornlämningar, kyrkor och byggnadsminnen tillskrivits stort värde. Under senare tid har kulturmiljöerna, strukturerna och sambanden i landskapet betonats. Kulturlandskapet är som en mosaik av olika tidsåldrars påverkan. Därför görs bredare beskrivningar, utredningar och översikter av de spår från olika tider som landskapet innehåller. Syftet är att undvika att värdefulla kulturmiljöer kommer till skada och att om möjligt styra bort exploateringar från områden med kulturhistoriska värden.

Särskild utredning

I samband med större arbetsföretag som vägbyggen eller större bostadsområden kan en arkeologisk utredning göras. Syftet är att ta reda på om fornlämningar berörs av arbetsföretaget. Utredningen bildar underlag för länsstyrelsens beslut. Kostnaden för dessa åtgärder skall enligt KML betalas av företagaren. En företagare kan låta genomföra en frivillig utredning som i efterhand godkänns av länsstyrelsen. Först då får utredningen rättsverkan. En arkeologisk utredning baseras på analyser av äldre kartor och arkivmaterial men även fältinventering och ibland också begränsad fältundersökning. Utredningens resultat presenteras och redovisas i en rapport.

Förundersökning

Om det trots en särskild utredning inte går att undvika en fornlämning kan länsstyrelsen besluta om en förundersökning. Syftet är att få underlag för prövningen eller för att bedöma behovet av att genomföra en särskild undersökning. I beslutet ska det anges vem som skall utföra undersökningen. Länsstyrelsen ska beakta att undersökningen ska vara av vetenskapligt god kvalitet och genomföras till en kostnad som inte är högre än motiverat med hänsyn till omständigheterna. En förundersökning innebär att man gör en mindre, begränsad undersökning av fornlämningen. Syftet är att få kunskap om fornlämningens omfattning och karaktär, hur välbevarade lämningarna är och deras ålder samt vilka fynd som finns. Förundersökningens resultat redovisas och presenteras i en rapport.

Särskild undersökning

Efter en förundersökning kan hela eller delar av en fornlämning behöva tas bort. Tillstånd om detta ansöks hos länsstyrelsen. Som villkor för detta får länsstyrelsen ställa krav på särskild undersökning för att dokumentera fornlämningen och ta tillvara fornynd. Länsstyrelsen får också ställa krav på särskilda åtgärder för att bevara fornlämningen. I beslutet om tillstånd ska kostnaden vara angiven. Det skall anges vem som skall utföra undersökningen. Länsstyrelsen ska beakta att undersökningen ska vara av vetenskapligt god kvalitet och genomföras till en kostnad som inte är högre än motiverat med hänsyn till omständigheterna.

Lagar och myndigheter

Fornlämningar och fynd regleras av lag (1988:950) om kulturminnen m.m. (KML). Fornlämningar har enligt KML ett automatiskt skydd vilket betyder att det inte krävs myndighetsbeslut för att en fornlämning ska vara skyddad. Det medför också att en nyupptäckt fornlämning omedelbart är skyddad. Och det är förbjudet att utan tillstånd förändra, ta bort, skada eller täcka över en fornlämning.

Riksantikvarieämbetet är den centrala myndigheten för kulturmiljövården i landet och har det övergripande ansvaret för tillsynen. Länsstyrelsen är beslutande myndighet och har ansvaret för tillsynen i länet. Om man t.e.x planerar att bygga hus, schakta för ledningar, bygga en väg är man enligt KML skyldig att ta reda på om det planerade arbetet berör fornlämning genom att kontakta länsstyrelsens kulturmiljöenhet. Att undersöka och ta bort en fornlämning kräver tillstånd av länsstyrelsen. Som villkor för detta tillstånd gäller att fornlämningen måste undersökas och dokumenteras, vilket kan ske i flera steg. Undersökning och dokumentationen skall utföras av sakkunniga arkeologer. Om det vid schaktningar påträffas en fornlämning måste arbetet omedelbart avbrytas och en anmälan göras till Länsstyrelsen. Man får avverka skog under förutsättning att berörda fornlämningar inte skadas, däremot kräver återplantering tillstånd.

I KML finns två fastställanden av fornynd. Det är dels föremål som saknar ägare när de hittas och påträffas i eller vid en fast fornlämning och har samband med denna och dels föremål som påträffas under andra omständigheter och antas vara minst 100 år gamla. I det första fallet är staten ägare till fyndet. I det andra fallet tillfaller fyndet upphittaren men denne är skyldig att erbjuda staten inlösen av fyndet mot betalning. En upphittare ska snarast anmäla fyndet till Riksantikvarieämbetet, länsstyrelse, länsmuseum eller polismyndighet. En upphittare är också skyldig att på begäran lämna ut fornyndet mot kvitto samt uppge var, när och hur fyndet påträffades. Ersättning för inlösen ska utgå med ett belopp som är skäligt med hänsyn till fyndets beskaffenhet. För föremål av ädelmetall dock minst motsvarande metallvärdet efter vikt som uppräknas med en åttodel. För fornynd får även särskild hittelön lämnas.